

IRAK TÜRKMEN FOLKLORUNDA LEYLELER*

Çoban Hıdır ULUHAN**

Özet

Irak'ta üç milyon Türkmen yaşamaktadır. Bunlar Anadolu Türkleri gibi saf ve temiz Türklerdir.

Türk dünyası zengin bir folklorik yapıya sahiptir. Bu zenginliği bünyesinde taşıyan Türk kavimlerinden biri de Irak Türkleridir. Irak Türkmen folklorunda leyleler önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de "ninni" olarak geçen bu kelime, Irak Türkmen ağzında "leyle" olarak geçer.

Çocuğu avutmak amacıyla söylenen leyleler şekilce ve mâniden ayrılmamaktadır. Sadece mana bakımından ayrılırlar.

Leyleler, annelere özgü bir ezgiyle terennüm edilir. Leyleler, anneler için bir avunma aracıdır. Anne ile bebek arasında sonsuz sevginin temeli leyleler ile atılır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen Folkloru, Leyleler,

Abstract

The population of Turkmans living in Iraq is about three millions, and they have pure and fine attributes just like the Turkish of Anadol.

* Bu araştırma Prof. Dr. Hasan Eren yönetiminde hazırlanmış olduğumuz Kerkük Folkloru adlı bitirme tezimizin bir bölümünün genişletilmiş biçimidir. (Kerkük Folkloru, Türk Dili Kürsüsü, yayımlanmamış bitirme tezi, AÜ. DTCE. 1974-1975)

** Prof. Dr., Kerkük Üniv. Türk Dili ve Edb. Böl.

The Turkish have arich folkloric heritage, and the Iraqi Turkmans, as one of those Turkish nations, bear this affluence in their structure. The lullaby has an important place in the folklore of Iraqi Turkmans. This word coms to be called in Turkey as "ninni" whereas the Iraqi Turkmans refer to it as "leyle".

These lullabies, which are sung to entertain the children, do not differ in from the Khoriyat or Mani "folk poetry" but they are different from them in meaning only.

The lullaby is sung with tunes related to mothers as a kind of entertainment. It is the essence of the eternal love between the mothers and her Infant.

Keywords: Folklore of iragian Türkmen, Leylesses

Irak'ta 3 milyon Türkmen yaşamaktadır. Bunlar Anadolu Türkleri gibi, saf ve temiz Türktüler ve Türklüklerini çağlar boyu sürdürmüşlerdir. Irak Türkleri 1. Dünya savaşıdan sonra Türklük âleminde ayrılmışlardır. O tarihten bu yana en büyük baskı ve soykırımına maruz kalan milletlerden hiç şüphesiz Irak Türkleridir.

Irak Türkleri, ikinci sınıf insan muamelesi görmüş, zorla göç ettirilmiş, birçok Türkmen köyleri yıktırılarak arazileri ellerinden alınıp başka bölgelerden getirilen Araplara dağıtılmış, Türkmenler ise başka Arap bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bunlar asimilasyon gibi gayrı insani muamelelere tabi tutulmuşlardır².

Irak Türkleri kendi dillerine, törelerine yabancı bir çevrenin içinde yaşarlar. Her geçen gün, ona dilinden, geleneğinden bir şeyler kaybettirmektedir. Dillerini ve törelerini hoyrat, mani, ağıt, ninni ve meseller ile yaşayarak, toplumsal bir çizgi ile kaybettikleri şeyleri kazanmaya çalışırlar.

Türk dünyası zengin bir folklorik yapıya sahiptir. Bu zenginliği bünyesinde taşıyan Türk kavimlerinden biri de Irak Türkleridir. Irak Türkmen folklorunda leyleler önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de "ninni"³ olarak geçen bu kelime, Irak Türkmen ağzında "leyle" olarak geçer⁴. Diğer Türk şivelerinde ise, Azerbaycanca'da "layla", Başkurtça'da "sbngildek yırı", Kazan şivesinde "beşik jırı", Kırgızca'da "aldehy aldehy", Özbekçe'de "ällä", Tatarca'da "beşik(bällü) cırı", Türkmençe'de de "hüvdi" ve Uygurca'da "älläy" şekillerinde geçer⁵.

Çocuğu uyutmak amacıyla söylenen leyleler şekilce hoyrat ve mâniden ayrılmamaktadır. Sadece mana bakımından ayrıdırlar. Leylelerin ölçü ve kafı-

² -Subhi Saatçi, Tarihten Günümüze Irak Türkleri, 2.Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2003. Erşet Hürmüzlü, Türkmenler ve Irak, Kerkük Vakfı, İstanbul 2003.

³ -TDK., Türkçe Sözlük, 2.cilt, Ankara 1991. s.1654.

⁴ -Meydan Larousse, 9.cilt s. 361.

⁵ -Kültür Bakanlığı, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü ,1. cilt , Ankara 1991. s. 650.

yelenişi pek düzenli olmaz.⁶ Bu dörtlükleri anneler çocuklarını beşikte uyutmaya çalışırken özel bir ezgi ile söylerler. Bu ezgiler sözleri ile değil ritimleriyle çocukları etkiler. Anlamları ise daha çok büyükleri etkileyecek niteliktedir. Annelerin çocuklarına bağışladıkları fedakârlık, sevgi, temiz şafkat ve duygu ile dopdolu olan leyleler çocuk üzerinde silinmez etki bırakır.

Yeni doğmuş çocuklara leyle söylenmez, iki veya üç ay geçtikten sonra çocukta işitme duyusu belirir, o zaman leyle gibi çok kıymetli bir nimete kavuşmuş olur.

Leyleler annelere özgü bir ezgiyle terennüm edilir. Beşiğin sallanmasıyla leylenin havası arasında çok yakın bir bağlantı vardır. Leyle terennüm edilirken her dörtlüğün sonunda ara nağme görevini gören “leyle balam leyle” veya “ülle balam ülle” sözünün denilmesi bir adettir. Beşiği sallayan anne söylediği leylelerin ezgisiyle bu nağmeleri de söyler:

“Leyle balam leyle
Leyle gözüm leyle
Leyle canım leyle
Leyle şirin leyle
Ülle balam ülle”

Leyleler, anneler için bir avunma aracıdır diyebiliriz. Şöyle ki, anne beşiği sallarken beşiğin ritimine uyup alçak sesle başlayarak nağmesini yavaş yavaş yükseltmeye başlar. Leylelere başlangıç olmak üzere genellikle önce aşağıdaki giriş ninnilerini okur:

Leyle diler
Yâtıptı leyle diler
Yörin yuħiya dâlıp
Mennen leyle diler
Leyle ēdīm yâtınca
K̄onca güle bātınca
Gōzime şış bātırram
Sen h̄âsıla yētince

Bu girişten sonra başka bir ninni terennüm eder, zamandan şikâyet eder, kendisine yaptığı işkence ve cefaları yavrusuna yapmamasını ve ona acımasını diler:

⁶ -Mehmet Hurşit Dakuklu, Eski Sözler Bahçesi, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Bağdat 1991. s.129.

Çaşlâriv yay mēnimçin
Kipriklêriv say mēnimçin
Men ösem sene kurban
Sen össen vay mēnimçin

Seherden sada gēli
Zulmi çoĥ dada gēli
Sâlim düşman cânına
Sene ne kada gēli
Leylev éderem naçar
Leylev dert õgin açar
Huda'ma çoĥ yalvarram
Beke suçıvdan géçer.

Beşiği sallayan anne, derin duygulara dalarak kâh geçmişini anar kâh günlerin getireceği acıyı veya yavrusunun geleceğini düşünüp leylelerin dört-lüklerini bu konulara göre seçer:

Bir sene
On iki ay bir sene
Dünyede göz tikmişem
Bir Allah'a bir sene

Bala dâdı
Bal dâdı bala dâdı
Ne balda ne şekerde
Hiç yõhti bala dâdı

Balasan
Şekersen balasan
Yõh bes mâlim gõzim
İste cânım bala sen

Eğer aile içinde bir geçimsizlik söz konusu ise, aziz bir yakını ölmüş ise, veya sevdiği gurbete gitmişse, bu ninnilerle gözlerinden acı gözyaşları akıtarak acısını ya da sevincini dile getirip kendisini teselli etmeye çalışır.⁷

O zaman leyle bir çeşit ağıt havasını andırır. Böylece leyle havasının bazen ağıta döndüğünü görmekle beraber ağıtın leyleye dönme olayı hiç görülmemiştir.⁸

⁷ - Abdullatif Benderoĥlu, Irak Türkmen Folklorundan Örnekler, Kültür Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Bağdat 1993, s.43-53

⁸ - Ata terzibaşı, Kerkük Hoyrat ve Mânileri, İstanbul 1976, s.189.

Bala vay
Balav ollam bala vay
Çöp yıǵdım yuva yâptım
Uçirtmâdım bala vay

Dağ üstinde dağ olmaz
Tek ağaçtan bar olmaz
Her kimin oğli össe
Ûrēğin de yağ olmaz

Felēğin çârhlı dōnsin
Su gēssin arhlı dōnsin
Huda'm bir iş eylēsın
Âğzımın tâlhlı dōnsin

Ƙıyma mene
Çek pıçah Ƙıyma mene
Ƙıyıptı körpe balam
Gē sen de Ƙıyma mene

Anne ile bebek arasında sonsuz sevginin temeli leylelerle atılır. Çocuğa en kutsal duygular leylelerle aşılanır.

Balam şirin sēni
Séverem şirin sēni
Sévmesem cânım çıhsın
Cânımnan şirin sēni

Der mēni
Bâğivda gülem der mēni
Gēvlmdkī yaralârın
Balam sensen dermēni

Anne, kalbinin derinliklerinden gelen içli duyguları, arzu, istek ve iyi niyetlerini dile getirmek için kelimeler, sözler yetmez. Anneler, his, duygu ve arzularını musikiye dönüştürürler. Leyleyi söyleyenler, onu besteleyenler yine annelerin ta kendisidir.

Leyley ēdīm yâtğınan
Bağ gülüne bātğınan

Bağ güli kölge sâlıp
Kinârında yâtgınan
Leyley qadâsın allam
Allam dağlara sallam
Dağlar qaldırmazsa
Nenev cânına sallam

Türkmen kadınlarının dilek, dua, hastalıktan kurtulma, nazar değme vb. konularda söyledikleri leyleler çok yaygındır.

Gügêrçin havadâdı
Él yatmaz yuvadâdı
Bir êlîm bâşiv alta
Bir êlîm dü'edêdı
Bêşşigiy bês qurştan
Bağırdâğı gümüştin
Bêslıyeğ bōyyıg édeğ
İstēmıriğ yēngıştin

Bêşşigiy bâşı qozdan
Qôrhim var yaman gözden
Yaman göz hâyın ôli
Sürmēni âli gözden

Leyley leyle éderem
Leyley qadâsın dilerem
Sēni véren Huda'dan
Can sâğlığı dilerem

Aile sıkıntıya düşerse veya çocuğun babası gurbet illerdeyse yine gamlı, kederli leyleler söylenir:

Oynâdıram yâtınca
Beklerem ay bātınca
Qōlim yâstıg éderem
Babav éve gēlince

Leyley édim ucadan
Sēsı gēli bacadan

Babay sefere gēdip
Ağlama can âcıdan

Yâğış yağār göl ôli
Kerven geçer yol ôli
Sēniv âhır şer nenev
Yatmaz yatmaz kbr ôli

Bazen annenin günlük hayatı, ekonomik durumu, aile mutluluğu onu düşüncele daldırır, hayallerine kol kanat verir. Uyumuş çocuğun beşiği başında anne, kendi hayat yapraklarını çevirir.⁹

Bala vay
Bal yémēdim bala vay
Çoh bēşşigiy belēdim
Bir dēdim bala vay

Déveler kâter gider
Baş başa çatar gider
Bâşına dem düşende
Balâsın atar gider

Dērdim çōhti démerem
Ġēmim yōhti yémerem
Dērdim ġēmim çoh ossa
Balam olmasa démerem

Ɔonca gül ôyim ôyim
Ôyim yarama kōyim
Yâğış yağar yér doymaz
Men sennen néce dōyim

Gül ēktim gül olasan
Suvarram gügeresen
Çöldēkij céyran tēkijn
Mēylinij mene salasan

Ɔurbanam ôzım sene
Hekētım sōzım sene

9 -Gazenfer Paşeyev, IrakTürkmen Folkloru, Kerkük Vakfı, İstanbul 1998, s.171- 176

Gécēñi gündiz kimjñ
Tikmişem gōzım sene
Leyle ēdım yatasan
Kızıl güle batasan
Kızıl gül kölge sâlıp
Kölgēsinde yatasan
Balasan
Şekersen balasan
Yoh bes mâlım, gōzım
İste cânım bala sen

Türkmen kadını leylelerle elem ve kederini dağıtmaya çalışır. Bu terennümlerle o, üzüntülerini ve zamandan sızlamasını ortaya koyar. O, öyle bir zamandır ki, bütün gam ve kederlerini yalnız onun sırtına yüklemiştir. Bu itibarla kadın, bütün emellerini bebeğine bağlayıp Ulu Tanrı'dan günlerin getirdiği güçlülere karşı yavrusunu koruyabilmek için kendisine yardım etmesini diler. Sürekli olarak çocuk ninnilerine baş vurur:

Giderem yōlim dâğdı
Gör ne bahçâlı bâğdı
Men sene leyle éderem
Nağada cânım sâğdı

Leylēsine
Mecnun vurğın lelēsine
Kulağ vērginen yâvrım
Ġerip anay leylēsine

Seherden sada gēlġ
Zulmi çoġ dada gēlġ
Sâlım duşman cânına
Sene ne kıada gēlġ

Ninniler arasında gayet hoş hoyrat ve mâniler de vardır ki, bunlarla anneler, terennüm sırasında kalplerinde çocuklarına besledikleri sevgiyi ve yüksek duyguları ifade ederler, onlar için yaşadıklarını söylerler, hatta anne çocuğu için ölümsüzlüğü ister:

Men sene gülüm démerem
Gülün ‘ümri kem ôli
Men sene gōzım démerem

Tana düşer kór ôli
Men sene dērvîş démerem
Post girer ‘ abdal ôli
Men sene paşam démerem
Tahttan düşer ‘ azl ôli
Men sene bēgim diyerem
Begler dâyim beg ôli

Ninniler arasında annelerin çocuklarını oynattıkları ve raks ritimleri için özel okşamalar da vardır. Bu okşamalarla anneler, çocukların kalplerinin derinliklerine neşe ve eğlence, his ve duygularını yetiştirir, en ince şefkat ve en güzel merhamet duygularını minicik dimağlarına yerleştirmeye çalışır:

Ataram tutaram seni
Şekere kataram seni
Babav éve gelende
Ögine ataram seni

Üzērlīksen mezesen
Damar damar gözesen
O güne kurban ollam
Emmizde gézesen

Günde men
Kölgede sen günde men
İlde kurban bir ôli
Kurbânıyam günde men
Şirîn düşer
Yay oħa şirîn düşer
Bir nene balâsıydan
Görsey ne şirîn düşer.

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

- ä : a-e arası bir ses
é : e-i arası bir ses
ē : Uzun kapalı e
ğ : art damak g'si
ḥ : nefesli h sesi
ḫ : hırıltılı h sesi
î : kısa i
K : art damak k'sı
â : uzun o
â : uzun ö
ß : o ile u arası
î : ı ile u arası
î : i ile ü arası
- : uzatma işareti
˘ : ayın sesi

METİN

1- Ay çıhtı òldi yäyan
Yar yola düştü yäyan
Gül döşek kätfe yâstıg
Dayan ˘ azim dayan	Ne balda ne şekerde
Hiç yōhtı bala dâdı
2- Ay çıhtı yolda durdi
Gör ne ḫıyalda durdi
Bâgırdağ saçaḫlârı
Gözime dalda durdi	5- Bala şırın
Kim kâtip bala şırın
Can her şeyden şırındı
Canannan bala şırın
3- Baḫçamız incı tutar
İncı birincı tutar
Yoldaşlâriv görendem
Mēnı bir sâncı tutar	6- balam şırın düşer
Yay oḫa şırın düşer
Sen yat men leyley ēdım
Görsey ne şırın düşer
4- Baladâdı
Bal dâdı baladâdı	7- Balam şırın sēnı
Séverem şırın sēnı
Sévmesem cânım çıḫsın
Cânımnan şırın sēnı

- 8- Balam yâtıp gül kimin
Uzânıptı dal kimin
Yol dögerem sēnıvçı
Divana ‘ abdal kimin
- 9- Balasan
Şekersen balasan
Yoḡ bes mâlim , gōzım
İste cânım bala sen
- 10- Bala vay
Balay òlim bala vay
Çöp yıǵdım yuva yâptım
Uçirtmâdım bala vay
- 11- Bala vay
Bal yémēdım bala vay
Çoḡ bēşşıǵıy teprētım
Bir démēdım bala vay
- 12- Bâşında péştâmâlı
Aya bēnzer cāmâlı
Béyram sebbēḡı bâcı
(Kardaş kucaḡlamassa)
Nēdı ònin kemâlı
- 13- Bâşnda sârı sancaḡ
Yar miskin men utancaḡ
Bâǵıv bâriv yémēdım
Ōdiva yândım ancaḡ
- 14- Bēşıǵıy bâşı kōzdan
Kōrḡım var yaman gözden
Yâman göz hâyın òli
Sürmēnı âlı gözden
- 15- Bēşşıǵıy bēş kırıştan
Bâǵırdaǵı gümişte
Bēsliyēǵ böyyıǵ édeǵ
İstēmıriǵ yēngiştan
- 16- Bēşşıǵıy bâşı kırıştan
Bâǵırdaǵıy gümiştan
Ḥuda’ya çoḡ yalvaram
‘ Ümriy yâzsın yēngiştan
- 17- Bēşşıǵıy bézedēydım
İçine gül basâydım
Ne dēdım sen küstiv
Men dilim kēsēydım
- 18- Bir sene
On iki ay bir sene
Dünyede göz tikmişem
Bir Allah’a bir sene
- 19- Bu yurtlar bizim yurtlar
Céyran kuzusi otlar
Leyle balam déneḡten
Dilime düştı kurtlar
- 20- Daǵlar bâşı cemēdı
Ġemli leyley nemēdı
Arḡayca kan aǵlaram
Dērdım köme kömēdı
- 21- Daǵlârın kârı menem
Gün vursa ēriimerem
Balam leyle démeḡten
Ōlince kârıimerem
- 22- Daǵ üstinde daǵ olmaz
Tek aǵaştan bar olmaz

- Her kimin õgli össe
Ürēginde yağ olmaz
- 23- Dērdim çōhti
Ġēmim çōhti yémerem
Dērdim ġēmim çoḥ ossa
Balam olmasa démerem
- 24- Der mēni
Bağda gülem der mēni
Ġēvmlideki yaraların
Balam sensen dermēni
- 25- Déveler kâter gider
Baş başa çatar gider
Bâşına dem düşende
Balâsın atar gider
- 26- Felēgin çârḥı dōnsın
Su gēssın arḥı dōnsın
Ḥuda'm bir iş éylēsın
Âġzımın tâlḥı dōnsın
- 27- Giderem yōlim dâġdı
Gör ne bağçâlı bâġdı
Men sene leyle éderem
Nağada cânım sâġdı
- 28- Gökte uçan gēşil kuş
Sal kanâtıy bize düş
Ġē õpim yanâġıydan
Seḥer õssın yola düş
- 29- Gözlērimnen yaş gēli
Dingirlēni daş gēli
Sen yat men leyley ēdim
Gör baḥ nanca ḥoş gēli
- 30- Gügērçin havadâdı
Él yatmaz yuvadâdı
Bir ēlim bâşiv alta
Bir ēlim dü' edēdi
- 31- Gül ēktim gül olasan
Suvarram gügeresen
Çöldēki céyran tēki
Mēyliḥi mene salasan
- 32- Ġēribiġ bu vātanda
Gōzim yollar atanda
Ġēribliġ çētın ōli
Baş yâstıġa yetende
- 33- Ġēribliġ yāman ōli
Sāvırlı saman ōli
Nene balaya yēētince
Gider bir zaman ōli
- 34- Kaşarda var serçeler
Biribirin parçalar
Nenēni âyırıldılar
Kâldı körpe balalar
- 35- Kaşlâriv yay mēnimçin
Kipriġiv say mēnimçin
Men õssen sene kurban
Sen õssey vay mēnimçin
- 36- Kaz gēldi kayırdiler
Kanâtın âyırıldılar
Balâsı ayrılmâzdı
Bir ēli zor âyırıldılar

- 37- Kıyma mene
Çek pıçah kıyma mene
Kıyıptı körpe balam
Gē sen de kıyma mene
- 38- Konca gül ōyim ōyim
Yuhsiz néce dōzım
Yâğış yağar yér doymaz
Men sene néce dōyim
- 39- Kıurbanam ōzım ōzım
Yuhsiz néce dōzım
Gécēnı gündız kimın
Tikmişem sene gōzım
- 40- Kıurbanam ōzım sene
Hekētım sōzım sene
Gécēnı gündız kimın
Tikmişem gōzım sene
- 41- Leyle diler
Yâtıptı leyle diler
Yōrin yuhiya dâlıp
Mennen bir leyle diler
- 42- Leylēsıne
Mecnun vurgın Leylēsıne
Kulağ vēērgınen yâvrım
Gēriş anay leylēsıne
- 43- Leylev éderem nâçar
Leylev Kaf dâğın açar
Huda'ma çoğ yalvarram
Beke sucıvdan géçer
- 44- Leylev éderem nâçar
Leylev dert ōğın açar
Huda'ma çoğ yalvarram
Beke sucıvdan géçer
- 45- Leyley ēdım men dâyım
Yuhiy ōssın mulâyım
Huda'ma çoğ yalvarram
Olasan mēnım pâyım
- 46- Leylēvın âdı nēdı
Şekerden dâdı nēdı
Çâğırram ses vérmez
Bilmirem dērdı nēdı
- 47- Leyley dâdı bal dâdı
Leyley mēnı aldâdı
Ne balda ne şekerde
Tapmâdım leyley dâdı
- 48- Leyley dâyım ōssın
Hulkiy mülâyım ōssın
Dilerem o Huda'dan
‘Ūmriy zävâyıd ōssın
- 49- Leyley ēdım yatasan
Kızıl güle batasan
Kızıl gül kölge sâlıp
Kölgēsinde yatasan
- 50- Leyley ēdım yâtğınan
Bağ gülüne bâğınan
Bağ gülü kölge sâlıp
Kinârında yâtğınan

- 51- Leyley ēdīm yâtınca
Belерem ay bātınca
Gōzime şış bātırram
Sen hâsıla yēētince
- 52- Leyley ēdīm ucadan
Sēsî gēlî bacadan
Babay sefere gēdîp
Ağlama can âcıdan
- 53- Leyley қадâsın allam
Allam cânıma sallam
Dağlar қaldırmazsa
Neney cânına sallam
- 54- Leyley lele éderem
Leyley Hақ'tan dilerem
Sēnî véren Huda'dan
Can sâğlığı dilerem
- 55- Lelēyî leylēdīm
Sēnî Hақ'tan dilēdīm
Huda'm vēērip almasın
Çoğ şükirler dilēdīm
- 56- Mem diyerem bala vay
Balay ollam bala vay
Çoğ bēşşığıy beledīm
Bir démēdīm bala vay
- 57- Men sene gülīm démerem
Gülîn ' ümrî az ôli
Men sene gōzîm démerem
- Tana düşer kór ôli
Men sene paşam démerem
Tahttan düşer ' azl ôli
Men sene dērvîş démerem
Post girer ' bdal ôli
Men sene bēgîm diyerem
Begler dâyım beg ôli
- 58- Ne dēndî
Ne ussine dēndî
Gōzime şış bātırram
Balam yatmaz nedēndî
- 59- Nenem leyle éylēsîñ
Leyle bilmez néylesîñ
Eger leyle bilmezse
Bēşşik dēēsîñ bēlēsîñ
- 60- Oda sēñiy
Yâpılmış oda sēñiy
Қуşça bir ' ümrîm var
Қой ôssin o da sēñiy
- 61- Oydânım oyadan
Sensen dōnim boyadan
Yat yuñiy çürimēsîñ
Menem sēñiy oyadan
- 62- Oynâdıram yâtınca
Beklerem ay bātınca
Қōlim yâstıg éderem
Babav éve gēlince

63- Seherden bir yel̄ ēstī
Sâbrım kararım kēēstī
Var yōhım sēnīv̄ ōssin
Mene bu gēmler bestī

64- Seherden kâhtım sersem
Seher gül̄in dersem
Deger dūnye mâlına
Günde bir bōyiv̄ görsem

65- Seherden sada gēlī
Zulmi çoḡ dada gēlī
Sâlım duşman cânına
Sene ne kâda gēlī

66- Sene diyim
Ay diyim sene diyim
Aç gözlēriȳ yâvrım
Dērdim̄i sene diyim

67- Sene diyim
Ay diyim sens diyim
Bütin̄ zilfiliḡ desmâlım
Kurban sene diyim

68- Ses étmēȳin uşahlar
Memet yâtıptı ağlar
Sēnī Allâ vēēriptī
He bir de ōzī saḡlar

69- Sürmēn̄in milin çek
Âltın yândır kül̄in çek
Mēnī sennen édēnī
Gerdēn̄innen dilin çek

70- Şir̄in düşer
Yay oḡa şir̄in düşer
Sen yat men leyleȳ ēd̄im
Görsey ne şir̄in düşer

71- Şir̄in senī
Séverem şir̄in sēnī
Sévmezsem cânım çıḡsın
Cânımnan şir̄in sēnī

72- Teppe üst̄i leng ōli
Güllērī renk reng ōli
Mēnī bu günde gören
‘Âḡlı gider deng ōli

73- Üzerlik sen hâvasan
Yēdd̄i derde dâvasan
Allah’tan istēm̄işem
Bu dērd̄i sen kâvasan

74- Vay vaydan
Kim gör̄ip̄ saya aydan
Éktim̄ gem biştim̄ hicran
Vurdim̄ yüz taya vaydan

75- Yâḡış yağar göl ōli
Kervan géçer yol ōli
Sēniȳ bu âḡurşer nened̄i
Yatmaz, yatmaz kór ōli

76- Yânaḡlârıȳ alâdı
Daḡlardâki lalâdı
Ḥuda’m alma cânımı

- Yâvrım hele balâdı
77- Yat nenev kucâğında
Yat gōzîmîñ âğında
Allâ sahlâsın sēñi
Babâvin ocâğında
78- Yâzı başa yâzılı
Gözde yaşa yâzılı

- Leyley dilimde tâki
Âdım daşa yâzılı
79- Yuħidan kâhtım sersem
Seher gülün dersem
Nēynirem dünye mâlın
Bir öpsem ,bir kōhlaşam

SÖZLÜK

- Not: Leyleleri kolayca anlaşılması için sözlükte kelimelerin çekimli şekillerine de yer verilmiştir.
- ‘ abdal: (Ar.abdâl) Eskiden bazı gezgin dervişlere verilen ad.
- âcıt-: Acıtmak,ağrı ve sızı duyulmasına sebep olmak.
- ağ: Ak, bazı şeylerde beyaz bölüm.
- ağaç: Ağaç
a- tan: Ağaçtan
- ağla-: Ağlamak
a- ram: Ağlarım
- âhırşer: (Ar.Zavallı,akibeti kötü olan kimse.
- al-: Almak
a- lam: Alırım
a- ı(âlı) Alır.
- aldat- : Aldatmak
a- ı (ald!dı) Aldatır.
- alt: Alt
a- ın: Altını.
- ana: Anne
a- y: Annen
- ancağ: Ancak.
- arğ: Ark.
- arğa: arka
a- yaca: Arkanca
- at: Atmak
a- anda: Attığın zaman
- ‘ azl ol-: (Ar.T.) Azl olmak
- baba: Baba
b- v : Baban
b- y : Baban
- baca: (Far. bâce) Büyük pencere. Dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan maden ve kâgir yol.
- bâcı: Kız kardeş.
- bağ: (Far.) Üzüm kütüklerinin dikildiği toprak parçası.
a- v: (bâğiv) Bağın
- bâğırdag: Bağırdağ, çocuğun düşmesi için beşiğe bağlanan süslü,enli kuşak.

	b- y (bağırdâğıy): Bağırda- ğın		b.- mirem: Bilmiyorum
bağ-i:	Bakmak.	bōyyık:	Büyük
bağça:	(Far. bağçe) bahçe	can:	(Far. cân) Can
bağçâlı:	Bahçeli		c. -imnan (cânımnan) : Canımdan
bala:	Yavru	çâğır-:	Çağırarak
	b-san: balasın		ç. -ram (çâğıraram): Çağırırım
	b- v: Balan ,yavrun	çarḥ :	(Far.çerḥ) Çark
	b - : y: Balan, yavrun	câmal:	(Ar. cemâl) Yüz güzelliği
	b. -sın: Balasını, yavrusunu	çem:	Orman
bar:	(far. bâr) Meyve	çoh:	çok
	b. -v (bâriv) Meyven.		ç. -ti (çōḥti): Çoktur
baş:	Baş	dad :	(Far.dâd) Şikâyet, fiğan, feryat, yardım isteme
	b. -v (bâşiv) Başın	dat :	Tat
bat- :	Batmak	dal- :	dalmak
	b. -ırram: batırırım		d. - ıp (dâlıp) Dalmış
	b. -ginan: Bat!	dâyım:	(Ar. dâim) Daima
	b. - asan: Batasın	dé-:	demek
béçe:	(Far. Beççe): Yavru		d. -yerem (diyerem) Derim
beg:	Bey		d. - iyim (diyim) Diyeyim
beke:	Belki		d. - merem: Demem
bekle-:	Beklemek	dem:	Sıkıntı
	b. - rem: Beklerim	den:	Tane
bénze- :	Benzemek	derme:	(Far. dermân) Derman
bes:	(Far.) Yalnız, sadece	desmal:	(Far. dest-mâl) Elbise
besle-:	Beslemek	deva:	(Ar. devâ) İlaç
	b. -yeğ: (bēslıyeğ)		d. - san: İlaçsın
	Besleyelim	dile- :	Dilemek
bēşşik:	Beşik		d. - rem: Dilerim
	b. -iy (bēşşigiy) Beşiğin	dingirlen- :	Yuvarlanmak
béyram:	Bayram	doy-:	Doymak
biç- :	Biçmek		d. -im (dōyim) Doyayım
	b. - tim (biştim) Biçtim		
bil-:	Bilmek		

döz-:	Dözmek, dayanmak,sabretmek d. – ïm (dōzïm) Döze- yim	göz:	Göz g. - lërïmnen: gözlerimden g. - lërïy:Gözlerin
duşman:	(Far.düřmân) Düşman	göz tik-:	Göz dikmek
dü'e:	(Ar. du' a) Dua,Tanrı'ya yalvar- ma	gügērçin :	Güvercin
dünye:	(Ar. dünyâ) Dünya	ğem :	(Ar. ğamm) Gam
düş- :	Düşmek d. – ende: Düştüğü zaman	ğērïb:	(Ar. ğarib) Garip
eger:	(Far.) Eğer	Ėağ :	(Ar.Ėağğ) Allah
él:	Yabancı	Ėâsıla yét- :	(Ar.T.) Büyümek, ol- gunlaşmak, olgullaş- mak, geçim kazanmak duruma gelmek
ērï-:	Erimem	Ėâva:	(Ar.) Hava
ē.-merem:	erimerim	Ė.-san:	Havasın
ét-:	Etmek é. -erem (éderem) Ederim ē. -dijim: Edeyim é.eg (édeg): Edelim	Ėâket:	(Ar.) Hikâye
gē!:	Gel!	Ėâyin:	(Ar.Ėain) Hayın
gerden:	(Far. gerden) Gerdan g. - innen: Gerdeninden	Ėûda:	(Far. Ėudâ) Tanrı
gét-:	Gitmek g. -erem (giderem) Giderim g. - ip (gēdip) Git- miş	Ėulğ:	(Ar.) Hulk,mizaç,zevk
gēvïl:	Gönül	Ėurda:	(Far. Ėurde)
gög:	Gök		Ufacık,küçücük
gör- :	Görmek g. - sey: Görsen g. -ende: Gördüğü zaman	iste- :	İstemek i.- mirig (istēmiriğ) İstemiyoruz
		kinar :	Kenar
		kiprik :	Kirpik k.-iv(kipriğiv): kipriğin
		kbr:	Kör
		kölge:	Gölge
		körpe:	Küçücük yavru, taze
		küs-:	Küsmek
			k. -tïv: Küstün
		ğâda:	(Ar. Kaza) Kaza,musibet,dert

kaḥ-:	Kalk	oḥ :	Ok
ḳâldır-:	Kaldırmak	ol- :	Olmak
	ḳ. -san: Kaldırasın		o. -u (ōli): Olur
ḳânat:	Kanat		o. sin (ōssin) Olsun
ḳaṣar:	Karşı	oynat- :	Oynatmak
ḳardaş:	Kardeş		o. - ıram (oynâdıram)
ḳârî, ḳârri:	Karı, yaşlı kadın		Oynadırım
ḳâter:	(Ar.) Katar,sıra	ōyim ōyim:	Çeşit çeşit
ḳâtfe:	Kadif , bir çeşit kumaş	ōg:	Ön
ḳâyır-:	Ayırmak	öl-:	Ölmek
ḳıy-:	kıymak		ö. -sev (össev): Ölsen
	ḳ.-ı ptı: Kıymıştır	öz:	Kendi
ḳonca:	Gonca		ö. - im (ōzim): Kendim
ḳoz:	Ceviz	sâğlıg:	Sağlık
ḳurban	(Ar. Ḳurbân) Kurban	sal-:	Salmak
leng:	(Far.) Eğri,topal		s. -lam: Salırım
leyle:	Ninni		s. - ıp: Salmış
	l.- v: ninnin	sancaḳ:	Bir çeşit iğne
	l. -y: ninnin	sâncı:	Saplanıp batır gibi kes- kin ağırı.
men:	Ben	sâvrıl-:	Savrulmak
	m. - em: Benim		s. -ı: Savrulur
	m. -mçin: Benim çin	sebbeh:	Sabah
miskin:	(Ar.miskîn) Miskin, kimsesiz	sen:	sen
mulâyım:	(Ar. Mülâyim) Uygun		s. - sen: Sensin
nâçar:	(Far. Nâ-çâr) Çaresiz		s.- iv (sēnîv): Senin
nâgada:	Ne kadar		s. - iy (sēnîy): Senin
nanca:	Ne kadar	s.- nen:	Senden
néce:	Nasıl	sév- :	Sevmek
nene:	Anne		s. - erem: Sevarım
	n. - y: Annen	suç:	Suç
néyle-:	Neylemek		s. - ivdan: Suçundan
néyne-:	Neylemek		

şeker:	Şeker ş.-sen: Şekersin		v. -ip (vērīp): Vermiş v. -ginen: Ver!
talḥ:	Kekre	yâḡış:	Yağmur
tana:	Gözde oluşam leke	yānaḥ:	Yanak
tap-:	Bulmak	yat- :	Yatmak
taya:	Biçilmiş arpa sapının yaklaşık 10 metre uzunluğunda 2 metre yüksekliğinde başakları birbirine istif edilmiş hâli	yâvrı:	Yavru, bebek
teppe:	Tepe	yāyan:	Yaya
tik-:	Dikmek t. – mişem: Dikmişim	yé- Yemek	y. - merem: Yemem
uca:	Yüce	yēddi:	Yedi
utancaḥ:	Utancak	yēngišten:	Yeniden
‘ümîr:	(Ar.) Ömür	yēşil:	Yaşıl
ürek:	Yürek	yét-:	Yetmek, ulaşmak
üzērlīk:	Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan koku bir ot ve bu otun tohumu	y. – ende: Ulaştığı zaman	
vârim yōḥim:	Varım yokum	yoḥ:	Yok
vay:	Vay v. -dan: vay ile	yoldaş:	Yoldaş
vātān:	(Ar.) Vatan	y. –lâriv: Yoldaşların	
vér- :	Vermek	yuhi:	Uyku
		zavayıd:	(Ar.) Fazla, ziyade
		zilfilīg:	Kadınların baş örtüleri üzerine taktıkları altınlar.

Kaynaklar

- 1- Bederoğlu, Abdullatif, Irak Türkmen Folklorundan Örnekler, Kültür Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Bağdat 1993
- 2- Dakuklu, İbrahim, Irak Türkmenleri-Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları, Ankara 1971
- 3- Dakuklu, Mehmet Hurşit, *Leyleler*, Kardeşlik Dergisi S. 10, 11, 12. Bağdat 1975
“ ” “ ”, Eski Sözler Bahçesi, KB. TKM. Bağdat 1991
- 4- Ercilasun, Ahmet Bican (Ortaklı), *Türk Lehçeleri Sözlüğü*, 1. cilt, Ankara 1991
- 5- Hürmüzlü, Erşet, *Türkmenler ve Irak*, Kerkük vakfı, İstanbul 2003
- 6- Neftçi, Nermin, *Kerkük'te Bulduklarım* (O Yakadan Bu Yakaya), 2. Baskı, Kerkük Vakfı, İstanbul 2003
- 7- Paşayef, Gazenfer, *Irak Türkmen Folkloru*, Kerkük Vakfı, İstanbul 1988
- 8- Subhi, Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkleri*, 2. Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2003
- 9- Subhi, *Irak(Kerkük) Türk Edebiyatı*, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 6. cilt, Ankara 1997
- 10- TDK Türkçe Sözlük, 9. Baskı, 2. cilt, Ankara 1998
- 11- Terzubaşı, Ata, Kerkük Horat ve Manileri, İstanbul 1975
- 12- Uluhan (Beşirli) Çoban Hıdır, *Kerkük Folkloru*, AÜ. DTCF. Türk Dili Bölümü, Basılmamış Bitirme Tezi, Ankara 1975
- 13- Uluhan (Beşirli) Çoban Hıdır, *Kerkük Ninnileri*, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 353 Aralık 1978

Kaynak Kişiler

- 1- Halime Rıza Bayat, Yaşı 45, Beşir Köyü, derleme tarihi 1974
- 2- Molla Kızı halime, yaşı 50, Beşir Köyü, Derleme tarihi 1974
- 3- Sabriye Hanım, Yaşı 50, Kerkük İl Merkezi, Derleme tarihi 1974